

Sprawozdanie z konferencji „Le Cours de Linguistique Générale, 1916–2016. L’Emergence” (Genève, 9–13 stycznia 2017)

Założenia konceptualne i wspólną terminologię, będące częścią interakcji i rozwoju nauk humanistycznych w Europie, w szczególności językoznawstwa, zawdzięcza się w dużej mierze genewskiemu uczonemu – Ferdynandowi de Saussure.

9–13 stycznia 2017 r. na Uniwersytecie w Genewie odbyło się międzynarodowe kolokwium „Le Cours de Linguistique Générale 1916–2016, L’Emergence”, zorganizowane przez *le Cercle Ferdinand de Saussure*. Asumptem do zorganizowania konferencji była setna rocznica wydania wiekopomnego dzieła de Saussure’a – *Le Cours de Linguistique Générale*.

Należy ponadto stwierdzić, że sympozjum było urzeczywistnieniem dwóch niezależnych, choć równoległych inicjatyw wyrosłych z jednego celu. Pierwszą było przypomnienie sylwetki „ojca współczesnego językoznawstwa” – Ferdynanda de Saussure’a oraz przedstawienie niewątpliwie ogromnego i twórczego wkładu *Kursu językoznawstwa ogólnego* (KJO) w rozwój nauki światowej. Drugą motywacją było stworzenie platformy do wymiany poglądów nad dokonaniem tego niezwykle językoznawcy.

Książka de Saussure’a była w istocie dosyć rzetelną próbą zrekonstruowania myśli mistrza przez dwóch uczestników kursu (ściślej: kursów) językoznawstwa ogólnego, który de Saussure prowadził na Uniwersytecie w Genewie w latach 1907, 1908–1909, 1910–1911¹ – Charles’a Bally’ego i Alberta Sechehayego. W 1916 r., trzy lata po śmierci genewczyka, jego uczniowie opublikowali notatki pod tytułem *Le Cours de Linguistique Générale*. Setna rocznica pierwszego wydania była dla organizatorów doskonałą okazją do złożenia hołdu temu niezwykle uczonemu i do wnikliwej refleksji nad teoretycznymi, metodologicznymi i dydaktycznymi osiągnięciami ubiegłego wieku, a także perspektywami przyszłego, którym *Cours* niewątpliwie dał początek.

Komitet naukowy sympozjum pragnął podziękować profesorom Jeanowi Starobińskiemu i Tullio de Mauro² za ich wkład w rozwój badań saussure’owskich. Profesor de Mauro został poproszony o wykład zamykający obrady plenarne – w piątek po południu, 13 stycznia. Informacja o jego śmierci na

¹ M. Danielewiczowa: *Dosięgnąć przedmiotu. Rzecz o Ferdynandzie de Saussurze*. Warszawa 2016, s. 63.

² Tullio de Mauro był autorem edycji *Kursu językoznawstwa ogólnego* w 1967 r., która uznawana jest za niedoścignioną pozycję naukową. W latach 2000–2001 de Mauro był również ministrem edukacji we Włoszech.

dziesięć dni przed konferencją zasmuciła wszystkich przybyłych i skłoniła organizatorów do upamiętnienia uczonego poprzez poświęcenie kolokwium jego pamięci (In Memoriam Tulio de Mauro)³.

Konferencja rozpoczęła się 9 stycznia w budynku Uni Bastions⁴. Przybyło na nią około 150 uczestników reprezentujących 34 kraje (sześć grup geograficznych), m.in. Szwajcarię, Francję, Polskę, Stany Zjednoczone, Argentynę, a także Algierię, Izrael, Japonię, Indie⁵.

Badacze z kilkudziesięciu ośrodków naukowych wygłosili na kolokwium 53 referaty w trzech równoległych sekcjach, 88 referatów w ramach warsztatów i 8 wykładów plenarnych. Łącznie wygłoszono 149 referatów. Należy zaznaczyć, że w czasie trwających warsztatów zorganizowano spotkanie metodologiczne dla młodych językoznawców, odbyły się też obrady okrągłego stołu w czterech komisjach.

Panel dyskusyjny pierwszej sekcji zatytułowanej *La Construction du CLG (Budowa KJO)* poświęcony był warunkom powstania tekstu *Kursu*, jego edycji oraz zagadnieniu nieustających dyskusji pomiędzy Meillem i Ballym, a także pomiędzy Ballym a Secheheyem w latach 1913–1916. Ostatnie pięćdziesiąt lat badań pozwoliło rzucić nowe światło na dzieło genewczyka (Godel 1957; Engler 1967–74; De Mauro 1967). Obradom przewodniczył prezydent Koła Ferdynanda de Saussure'a (*le Cercle Ferdinand de Saussure*) – Daniele Gambarara (Uniwersytet w Kalabrii). Wykład plenarny „Le mythe du Cours. Saussure et la légende de la fondation du structuralisme” wygłosił w tej sekcji Ludwig Jagger (RTWH Aix la Chapelle), który przedstawił rozważania na temat de Saussure'a i jego *Kursu*, będącego podstawą strukturalizmu. W czasie obrad pierwszej sekcji wygłoszono jedenaście referatów. Kazuhiro Masuzawa przedstawił rozważania filologiczne na temat KJO, Micaela Coelho skupiła się na Saussure'owskim pojęciu systemu i procesie jego opracowania. Marina De Palo przeanalizowała genezę semantyczną pojęcia ‘funkcji’ u de Saussure'a, a Luiz Milano omówił problem związku *The Harvard Manuscripts* z KJO.

³ Wykład podsumowujący zatytułowany „Le Cours du Cours” wygłosił Giuseppe D'Ottavi, odwołując się do naukowego i filologicznego podejścia de Mauro. Po wykładzie głos zabierali uczniowie profesora.

⁴ Budynek Uni Bastion znajduje się w parku uniwersyteckim Parc des Bastions w centrum Genewy. Tam, w sali 105, Ferdinand de Saussure wygłaszał swoje historyczne wykłady.

⁵ Obszerny *Rapport General sur le Colloque, Le Cours De Linguistique Générale, 1916–2016. L'Emergence*. (Geneve, 9–13 janvier 2017) podaje informację o procentowym udziale kobiet i mężczyzn w tym międzynarodowym wydarzeniu. W raporcie czytamy, że spośród 133 zgłoszeń 64% stanowili mężczyźni, a 36% kobiety. Sytuacja wyglądała nieznacznie lepiej w grupie doktorantów obecnych na sympozjum, w składzie której było 57% mężczyzn i 43% kobiet, s. 13–16.

Przewodniczącą drugiej sekcji – *Didactique du CLG (Dydaktyka KJO)* była Ecaterina Bulea Bronckart (Uniwersytet w Genewie). Panel, w którym wysłuchać można było czternastu referatów, dotyczył metodologicznych i dydaktycznych aspektów *Kursu* jako publikacji będącej archetypem podręcznika do językoznawstwa. Gościem plenarnym tego panelu był Marco Antonio Almeida Ruiz (Uniwersytet Neuchatel), który wygłosił referat „La dimension argumentative des Cours de linguistique générale: exemples, images, comparaisons”. Rola dydaktyczno-epistemologiczna materiałów wizualnych była przedmiotem rozważań Sundugo Kima. Natomiast Emmanuel Fadda swoją prezentację poświęcił dwóm alternatywnym modelom prezentacji dydaktyki KJO. Inną problematykę podjął Yves Erars, który przedstawił rozważania dotyczące dwu filozofów – de Saussure’a i Wittgensteina. Z kolei Anna Maria Perrone zastanawiała się, jak pojęcia stworzone przez de Saussure’a mogą pomóc w nauczaniu francuskiego jako języka obcego: „Comment des notions développées par Saussure pourraient elles aider à l’enseignement du FLE”. Podobną problematykę podjęła Janaina Nazzari Gomes, która skupiła się na KJO jako źródle zasad nauczania i uczenia się języków obcych.

KJO został przetłumaczony na wiele języków. Dzieło to zainspirowało wiele szkół językoznawczych nie tylko w Genewie i Paryżu, ale także w Pradze, Nowym Jorku, Kopenhadze. Przyczyniło się do powstania strukturalizmu europejskiego, obejmując obszary od antropologii kulturowej do semiologii literatury. *Kurs* spotkał się z entuzjastycznym przyjęciem, ale również mocną krytyką⁶. Ostatnim pięciu dekadom towarzyszyły ważne pytania na temat autorytatywności tekstu, jego źródeł i pewnych rozbieżności, które zauważyć można pomiędzy KJO z 1916 r. a nieopublikowanymi manuskryptami, które stały się dostępne z upływem czasu.

Referaty wygłoszone w czasie obrad trzeciej sekcji – *Traduction du CLG (Tłumaczenie KJO)*⁷ były związane tematycznie z krytyczną analizą historii tłumaczeń KJO w Europie i na świecie. Przewodniczącym sekcji był John Joseph (Uniwersytet w Edynburgu), który wygłosił również wykład plenarny. Uczestnicy panelu stawiali pytania dotyczące przyczyn i warunków, które mogły determinować fakt, że japońskie i rosyjskie tłumaczenia wyprzedziły te w krajach Europy Zachodniej. Zastanawiał ich również fakt, że przy ogromnym znaczeniu dzieła dla takich językoznawców, jak Bloomfield w USA czy Firth w Wielkiej Brytanii, tłumaczenie *Kursu* na język angielski ukazało się dopiero w 1959 r. W części poświęconej tym ciekawym zagadnieniom

⁶ Szerzej na temat odbioru *Kursu językoznawstwa ogólnego* w Polsce zob. M. Danielewiczowa: *Mysł de Saussure’a w polskim przekazie lingwistycznym. Promotorzy i oponenci*. „Linguistica Copernicana” 2013, nr 2(10), s. 29–50.

⁷ Tłumaczeń tytułów sekcji i warsztatów dokonała autorka niniejszego sprawozdania.

wyglaszono piętnaście referatów. Recepcję oraz tłumaczenia *Kursu* w świecie arabskim opisali Basak Avay, Ammar Azouzi i Ferhat Balouli, Sunduz Kasar oraz Messaoud Dadoune. Tłumaczenia w krajach Europy Wschodniej stały się przedmiotem referatów Eugenii Bojogi (język bułgarski, rumuński, chorwacki), Giuseppe D'Ottaviego i Valentyny Chepigi (język rosyjski) oraz Serhija Vakulenki (język ukraiński)⁸. Na problemy terminologiczne w tłumaczeniach w Europie Zachodniej zwrócił uwagę Guiseppe Consenza, który wygłosił referat na temat „La role d’Alice Bally dans la traduction italienne du CLG”. Na podobnych zagadnieniach skupił się Jean-Luis Vaxelaire, wygłaszając referat pt. „Saussure en anglaise: questions de terminologie et de réception”. Nie zabrakło również spostrzeżeń z odległych części świata. Tłumaczenia chińskie były przedmiotem wystąpienia Xiaolianga Luo i Xiuinga Yu, a tłumaczenia japońskie – Akatane Suenagi.

Uczestnicy konferencji brali także udział w kilku niezależnych warsztatach, których celem było otwarcie nowych perspektyw oraz wielodyscyplinarna wymiana naukowa pomiędzy językoznawcami, matematykami, filozofami, logikami, antropologami etc. Podczas obrad na temat *Saussure – Chomsky: converging and diverging* (*Saussure – Chomsky: konwergencja i dywergencja*) można było posłuchać rozważań Luigi Rizziego pt. „Syntax as a computational engine”. John Joseph zaprezentował wyniki badań dotyczące „Saussure’s Universal Grammar and Chomsky’s Structuralism”. Natomiast indywidualna wiedza lingwistyczna i nienatywne pojęcie instynktu stały się przedmiotem rozważań Emanuela Faddy. Julie Andresen w swoim wystąpieniu „Linguistics and Evolution” poruszyła zagadnienia związane z językoznawstwem kognitywno-kulturowym, skupiając się na odmiennej konceptualizacji zjawisk w różnych językach.

Podczas warsztatów zatytułowanych *Henri Frei – une syntaxe saussurienne et ses terrains empiriques au Sud et au Nord du Sahara* (*Henri Frei – składnia saussure’owska i jej obszary empiryczne na południe i na północ od Sahary*) można było wysłuchać wystąpień m.in. o gramatyce konstrukcyjnej i konstrukcyjnym podejściu do serializacji czasownika (Per Baumann). Z kolei Jean-Yves Beziau (Federalny Uniwersytet w Rio de Janeiro) był przewodniczącym panelu dyskusyjnego poświęconego pierwszej zasadzie wyłożonej w drugiej sekcji pierwszej części KJO – *Arbitralność znaku*.

⁸ Zabrakło, moim zdaniem, przedstawicielki Polski, znakomitej uczoney, propagatorki i tłumaczki de Saussure’a – Magdaleny Danielewiczowej, która opublikowała wiele prac na temat de Saussure’a. Ponadto jest tłumaczką i redaktorką polskiego wydania *Szkiców z językoznawstwa ogólnego* oraz autorką przedmowy do tej edycji: *Ferdinand de Saussure – siła paradoksu* (s. 11–23), a także autorką książki *Dosięgnąć przedmiotu. Rzecz o Ferdynandzie de Saussurze*. Warszawa 2016.

Warsztaty *Montrer au linguiste ce qu'il fait: l'actualité de Saussure dans la pratique et la théorisation linguistiques* (Pokazać lingwiście, czym się zajmuje: aktualność de Saussure'a w praktyce i refleksji językoznawczej) poruszały ważne zagadnienia dotyczące m.in. wkładu de Saussure'a we współczesne metodologie językoznawcze. Gabriel Bergounioux skupił się na genezie i funkcji zera w językoznawstwie od de Saussure'a do współczesnej fonologii („Genèse et fonction du zéro, de Saussure à la phonologie contemporaine”). Refleksje natury kognitywno-pragmatycznej u mistrza z Genewy przedstawił Luis de Saussure.

Obrady w ramach warsztatu *Représentations et opérations dans le langage. Relire Saussure avec Bally, Benveniste, Guillaume et Culioli* (Reprezentacje i operacje w langage. Odczytanie Saussure'a na nowo z Ballym, Benvenistem, Guillaumem i Culiolim) rozpoczął wykład przewodniczącego Dominique'a Ducarta (Paris-Est Creteil) pod tytułem „De Culioli a Saussure, aller-retour”. Problem reprezentacji i rozwiązań językoznawczych u Gustava Guillaume'a przedstawił Philippe Monneret. Ponadto w ramach warsztatów *La Pragmatique et Paradigme Saussurrien, différence, convergence, complémentarité ou incompatibilité* (Pragmatyka i paradygmat Saussure'owski, różnica, konwergencja, komplementarność, inkompatybilność) Jacques Moeschler zwrócił uwagę na ograniczenia konwencji semantycznych, stawiając pytanie, czy „lingwistyka *langue* jest możliwa”?

Na symposium poświęconym KJO nie mogło zabraknąć części koncentrującej się na manuskryptach de Saussure'a w dobie archiwizacji cyfrowej – *Les Manuscrits de Saussure parmi d'autres. Problèmes, solutions, stratégies d'édition pour les archives numériques* (Manuskrypty Saussure'a pośród innych. Problemy, rozwiązania, strategie edytorskie w archiwizacji cyfrowej), podczas której Sahar Aliabout i Gilles Falquet zaprezentowali wykład pod tytułem „A Semantic Infrastructure for Scientific Manuscripts: The Ferdinand de Saussure Case”. Acille Felicetti i Francesca Murano zwrócili uwagę na strategie semantyczne i semiotyczne przy kodowaniu dokumentów pisanych ręcznie. Mathias Seuret przedstawił badania na temat najnowszych postępów w dziecinie komputerowej analizy dokumentów historycznych, a Marcel Wursch podkreślał potencjał sieci komputerowych przy badaniu manuskryptów de Saussure'a.

W prestiżowym wydarzeniu, jakim było kolokwium, nie mogło zabraknąć również uczonych z Polski. Hubert Kowalewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski) dyskutował z twierdzeniami językoznawców kognitywnych, jakoby znak językowy, którego arbitralność postulował Ferdinand de Saussure, był motywowany. Dariusz Adamski, niezależny badacz, który publikuje w języku francuskim, wygłosił dwa referaty: „Les rapports du signe et de la figure

vocale chez Saussure et leur équivalent chez Tarski” („Relacja pomiędzy znakiem a figurą wokalną u Saussure’a oraz ich odpowiednik u Tarskiego”) oraz „L’approche saussurienne de la langue avant la lettre du CLG ou ce que Baudouin de Courtenay appréciait chez Saussure” („Podejście saussur’owskie do języka przed KJO lub co Baudouin de Courtenay cenił u Saussure’a”).

Kolokwium upamiętniające setną rocznicę wydania *Kursu językoznawstwa ogólnego* było niewątpliwie doniosłym wydarzeniem, które cechował wysoki poziom merytoryczny. Liczba gości przybyłych z odległych zakątków świata z pewnością świadczy o niegasnącym potencjale naukowym zagadnień poruszanych w KJO. Wartościowe dyskusje prowadzone podczas przerw między obradami umożliwiły poznanie poglądów i nawiązanie współpracy między badaczami. Konferencja w Genewie była ważnym wydarzeniem dla językoznawstwa europejskiego i światowego. Sympozjum poświęcone książce, która otworzyła nowy rozdział w historii językoznawstwa, potwierdza bezprecedensowy „charakter [jej] zamysłu, wprowadzenie debaty nad językiem z płaszczyzny rozważań nad tym czy innym faktem lingwistycznym na meta-poziom metodologicznej generalizacji, zarysowanie projektu językoznawstwa ogólnego – nowej samodzielnej dziedziny uwolnionej od... zobowiązań wobec innych nauk”⁹.

(Katarzyna Kokot-Góra, Olsztyn)

⁹ M. Danielewiczowa: *Językoznawstwo ogólne – metodologiczny projekt Ferdynanda de Saussure’a*. „Ling Varia”, R. VIII, 2013, nr 2(16), s. 43.